

SZERZŐDÉSI ALAPELVEK A FRANCIA *CODE CIVILBEN**GYURIS Árpád
jogász**1. A *Code civil* létrehozása**

A francia magánjogi törvénykönyv, a Code civil, 1804 március 21-én lépett hatályba. A törvénykönyv hozzájárult a társadalom megváltoztatásához,¹ a nemzeti típusú jogfejlődés első fontos törvénytípusa volt.² A francia forradalmat követő korszak komoly hatást gyakorolt a törvénykönyvre, és ennek következtében egyén-központú, haszonelvű és polgári lett.³ A kapitalizmusnak és a liberalizmusnak nagy szerepe volt a létrejöttében és abban, hogy milyen lett a szabályok jellege.⁴ A Code civilnek olyan funkciója is volt, hogy a korábbi – a feudalizmusra jellemző – középkori és partikuláris jogszabályokat felváltva elősegítette az országrészek egymáshoz való közelítését is.

A Code civil készítői nem dogmatikus, hanem pragmatikus, mértéktartó munkát kívántak végezni. Az ellentéteken túllépve igyekeztek – amennyire lehetett – valódi szintézist elérni a francia joghagyományok különböző irányzatai között. Ha eltekinünk az individualizmustól és a liberalizmustól, akkor egyértelmű, hogy a francia szerződési jog kettős, római és kánonjogi hagyományban gyökerezik. Számos rendelkezése a szerződési jognak a római jogi szabályokból származik, de Terré–Simler–Lequette arra intenek, hogy vigyázni kell a hozzájárulás pontos mértékével: technikailag ugyan lényegesek, ám sokkal szerényebbek ténylegesen, ha figyelembe

* Ez a tanulmány a 2018 májusában a PPKE Doktori Iskolájában megvédett értekezésemhez kapcsolódó kutatások eredményeképpen jött létre.

¹ Rémy CABRILLAC: Les enjeux de la codification en France. *Les Cahiers de droit*, 2005/1–2. 533–545. <http://id.erudit.org/iderudit/043852ar>

² John Henry MERRYMAN: *The Civil Law Tradition: An Introduction to the Legal Systems of Western Europe and Latin America*. Stanford, Stanford University Press. ²1985. 27.; Raymond YOUNGS: *English, French & German Comparative Law*. Abingdon, Routledge, 2014. 648.

³ Olivia F. ROBINSON – T. David FERGUS – William M. GORDON: *European Legal History*. London–Edinburgh–Dublin, Butterworths, 2000. 265.

⁴ Bénédicte FAUVARQUE-COSSON: The French Contract Law Reform in a European Context. *eltelawjournal*, 2014/1. 61–62. <http://eltelawjournal.hu/french-contract-law-reform-european-context/>

vesszük, hogy a római jog a szerződés formalista felfogásán alapult. A Code civil kidolgozói nem közvetlenül, hanem a tizenhetedik és tizennyolcadik századi nagy francia jogászok, Domat és Pothier munkásságán keresztül támaszkodtak a római jogra, akik bizonyos értelemben közvetítő szerepet játszottak. A római jog felhasználásával, a kánonjog és a keresztény erkölcs hatására egy olyan rendszer felépítésére vállalkoztak, amely szakított a szerződés római felfogásával. A római joggal ellentétben, amely elvileg csak formális szerződéseket fogadott el, a kánonjogászok ragaszkodtak ahhoz az elképzeléshez, hogy az akarat aktusa, még ha nem is meghatározott formákba öntve, elegendő a jogi kötelezettség létrehozásához. Domatra és Pothier-re is hatással volt Grotius és a természetjog iskolája, amely a jog tekintélyét már nem az istenségre, hanem az emberre és a természetes szabadságokra igyekezett alapozni, s úgy tűnik, hogy a szerződés kötelező erejének indoklása náluk főként morális maradt. A lelkiismereti kötelességen – az adott szó tisztelétén – alapszik sokkal inkább, mint az egyéni szabadságon és ennek következményeként az akarat erején.⁵

1.1. A *Code civil* változásai

Meglepő az a tény a Code civillel kapcsolatban, hogy ugyan a kötelmi joggal körülbelül 239 paragrafus foglalkozott, de a 2016-os reformot megelőző két évszázad alatt mindösszesen csak 31-szer módosították azokat. Catala szerint két oka is volt ennek: az első, hogy az újabb szerződésjog a Code civilen kívül fejlődött. A második, hogy sok diszpozitív normát tartalmaz a joganyag, amelyeket a szerződési partnerek szabadon módosíthattak. Rémy egy harmadik okot is említ: mivel a szerződések és kötelmek joga absztrakt, képes túlélni bármilyen időbeli változást.⁶ A francia jogban 1807-ben megjelent a *Code de Commerce* is, szabályozva a kereskedelmi tranzakciókat, s hozzájárulva ahhoz, hogy ezzel a területtel kapcsolatban a Code civilben nem kellett a szerződési szabályokat módosítani. A jogfejlesztésben a francia bírók is szerepet vállaltak, például modernizálták a meglévő szabályokat, más szabályoknak a jelentését pedig teljesen átfórták. Egyéb jogszabályokban is fejlődött a szerződési jog, erre példa a *Code de la consommation* (Fogyasztói törvénykönyv, 1993), illetve ezen kívül is léteznek egyes szerződésekre vonatkozó szabályok külön törvényekben.⁷ Meg kell említeni, hogy már 1948-ban is történt egy próbálkozás a jogi reformra, ami sikertelenségbe torkollott.⁸ Ezt megelőzően a Code civil hatálybalépésének évfordulóján is kezdeményeztek reformot, de az is kudarcba fulladt (1904). A magánjogi európaizáció hulláma sem érte el a Code Civilt, mert az európai irányelveket a fogyasztóvédelmi törvényben vezették be.⁹

⁵ François TERRÉ – Philippe SIMLER – Yves LEQUETTE: *Les Obligations*. Paris, Dalloz, ¹⁰2009. 37.

⁶ Guido ALPA – Mads ANDENAS: *Grundlagen des Europäischen Privatrechts*. Heidelberg, Springer, 2010. 104.

⁷ FAUVARQUE-COSSON (2014) i. m. 61.

⁸ Michel SÉJEAN: The French Reform of Contracts: An Opportunity to Tie Together the Community of Civil Lawyers. *Louisiana Law Review*, 2016/76. 1153. <https://tinyurl.com/2vt3nehp>

⁹ VÉKÁS Lajos: Magánjogi kodifikáció. *Magyar Jog*, 2008/7. 449–456.

1.2. A *Code civil* a kétezres éveket követően

A 2000-es évek elején a német BGB szerződésjogi modernizációja ment végbe. Ennek köszönhetően is a francia jogászok a *Code civil* modernizációján kezdtek el gondolkodni. A francia szakértők kezdetben még nem akarták az egész törvénykönyvet megváltoztatni, először bizonyos szerkesztési elveket és szerkezeti kérdéseket akartak tisztázni.¹⁰ Ugyanakkor tagadhatatlan az a tény, hogy a német változások a francia törvénykönyv szellemiségére is hatást gyakoroltak.¹¹ Meg kell azt is jegyezni, hogy napjainkban számos olyan kihívás adódik, amelyet a jogalkotónak figyelembe kell venni, és a kortárs kötelmi jogra hatást gyakorol, például a gazdaságban a bankrendszer térnyerése, az adósságrobbanás, a kiegyensúlyozatlan szerződéses viszonyok, a gazdasági válságok vagy a különböző célokból létrejött szerződéses csoportok jelensége.¹²

A 2016-ban megszületett *Code civil*-módosítást több előkészítő munka is megelőzte. Ezek közül az első a 2000 után Pierre Catala vezetésével kidolgozott reformtervezet (Catala-tervezet).¹³ Pierre Catala célja az volt, hogy egy olyan kódexet készítsen, amely „nem a szakítás, hanem a hozzáigazítás kódexe lenne” (*code non de rupture mais d'ajustement*). A francia jogi hagyomány újbóli megerősítéséről volt szó egy olyan modern törvénykönyvben, amely lehetővé tenné, hogy Európában és a világban is példaként emleghessék. Ám ezt a kezdeményezést Franciaországban bizonyos fokú ellenségességgel nézték.¹⁴ A tervezet érintette a *Code civil* kötelmi jogi általános részét (a kötelem általános szabályai, szerződések általános szabályai, kártérítési jog és kvázi szerződések) és az elbirtoklást. A fenti munkát követte a François Terré irányításával létrejött modell-törvény (Terré-tervezet).¹⁵ Az általános szerződési jogról és kártérítésről szóló részeket 2009-ben és 2011-ben, az általános kötelmi jogról és a kvázi-szerződésekről szóló harmadikat ezt követően tervezték meg. Mindkét munka önállóan került megvalósításra, és szigorúan szakmai kérdésekre adott válaszok alakították ki őket. A különbség a két javaslat között abban volt, hogy míg Catala sokkal inkább támaszkodott a nemzeti szerződéses hagyományra, a Terré-projekt jobban összpontosított a nemzetközi és európai mintákra.¹⁶

A tervezetek ösztönzést jelentettek a francia kormánzatnak, hogy kezdjen bele a kötelmi jogi reformba (2006-ban és 2008-ban is változtatásokat hajtottak végre a

¹⁰ ALPA–ANDENAS i. m. 106.

¹¹ FAUVARQUE-COSSON (2014) i. m. 61.

¹² Yves JÉGOUZO (ed.): *Les Annales du droit*. Paris, Dalloz, 2017. 139.

¹³ L'avant-projet de réforme du droit des obligations et du droit de la prescription (A kötelmi és az elbirtoklás joga reformjának tervezetéről – megjegyzés, a prescription az elévülést is jelenti : prescription acquisitive / prescription extinctive, mindkét kérdést érinti a reformtervezet) vagy *avant-projet Catala* (Catala-tervezet), amely a bizottság elnökéről kapta a nevét. http://www.justice.gouv.fr/art_pix/RAPPORTCATALASEPTEMBRE2005.pdf

¹⁴ François TERRÉ – Philippe SIMLER – Yves LEQUETTE – François CHÉNÉDÉ: *Les obligations*. Paris, Dalloz, 2018. 69.

¹⁵ François TERRÉ (ed.): *Pour une réforme du droit des contrats*. Paris, Dalloz, 2009.; François TERRÉ (ed.): *Pour une réforme du droit de la responsabilité civile*. Paris, Dalloz, 2011.; François TERRÉ (ed.): *Pour une réforme du régime général des obligations*. Dalloz, 2013.

¹⁶ FAUVARQUE-COSSON (2014) i. m. 62.; Caroline ASFAR-CAZENAVE: *Le nouveau droit français des contrats*. *Revue Thémis*, Vol. 49., 2016/3. 727.

Code civilen), illetve 2008-ban megjelent egy hivatalos tervezet az új Code civilről (Chancellerie-projet).¹⁷

Az új törvény irányába tett közvetlen lépésnek tekinthető a 2015. február 25-én bemutatott *ordonnance avant-projet*¹⁸ (reformtervezet). A reformtervezet apropóján konzultációt is kezdeményezett a kormányzat közigazgatási hatóságok, akadémikusok, bírók és gyakorló jogászok bevonásával. A végleges törvény (*ordonnance* formájában) 2016 februárjában jelent meg,¹⁹ és 2016. október 1-én lépett hatályba. Az *ordonnance* forma azzal a megszorítással járt, hogy a Parlamentnek kellett azt megerősítenie, hogy törvényerővel bírhatson. Az *ordonnance*-ról mint jogintézményről érdemes elmondani, hogy az a Miniszterek Tanácsa által az Országgyűlés felhatalmazásával elfogadott normatív aktus a törvény hatálya alá tartozó kérdésekben [az 1958. évi francia alkotmány 38. cikkelye alapján]. Az időtartama és célja korlátozott. Az *ordonnance* a parlamenti ratifikáció előtt rendeletértékű, ratifikálása után pedig törvényerejű lesz.²⁰ Az *ordonnance*-út választását elsősorban azért preferálták, mert sokkal gyorsabbnak és koherensebbnek mutatkozott, valamint úgy vélték, hogy elkerülhetik azzal a parlamenti vitákat, illetve a különböző lobbitevékenységeket, bár a tervezés szakaszában azért ez utóbbi szerepet kapott.²¹

1.3. A *Code civil* reformjának céljai

A reform célja a szerződési jog modernizálása és megerősítése volt. A 2015. február 16-i törvény 8. szakasza három fontos célt jelöl meg: a *törvény* garantálja a jogbiztonságot és a normák hatékonyságát, legyen sokkal *érthetőbb* a kódex, illetve növekedjen a laikusok részéről a joghoz való hozzáférés lehetősége. Ez utóbbi annak fényében kap jelentőséget, hogy a francia szerződési jog időközben sokkal inkább igazságszolgáltatási jellegű lett, ebből következően kevésbé hozzáférhető a nem jogászok számára. A *változás* meg akarja erősíteni a szerződéses igazságot, mégpedig úgy, hogy kiegyenlítő megoldásokat javasol a gyengébb fél védelme érdekében (*justice contractuelle*). A kódex szerződési jogának hosszú időn át tartó változatlansága azt is jelenti, hogy nem alkalmazkodott a társadalmi és gazdasági változásokhoz: a francia szerződési jog, összehasonlítva a szerződések nemzetközi és európai anyagaival, idejétmúlt lett. A jog ugyanakkor nem tudja elkerülni a globalizáció jelenségét, és kialakul az államok jogrendszerei *között is egy verseny*, amivel szintén számolni kell a jogalkotónak is.²² Az új kódex továbbá szolgálni kívánja a szerződési jog ún. amerikanizációját. Ez azt jelenti, hogy a felek szerződéskötései nyomán kialakulnak olyan szerződési modellek,

¹⁷ A tervezet elérhető: <https://tinyurl.com/yceyeuxs7>

¹⁸ Ministère de la Justice de la France, Projet d'ordonnance portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations, 25 février 2015., interneten elérhető: <https://tinyurl.com/2hpst6j> (Projet Chancellerie 2015).

¹⁹ Ordonnance no. 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations.

²⁰ Serge GUINCHARD – Thierry DEBARD (ed.): *Lexique des termes juridiques*. Párizs, Dalloz 2017. 1089.

²¹ Blandine MALLET-BRICOUT: 2016, ou l'année de la réforme du droit des contrats. *RTD Civ.*, 2016/avril/ juin 464.

²² ASFAR-CAZENAVE i. m. 726.

tartalmak, amelyeket saját maguk alkotnak szokásaik szerint. Ugyanakkor a törvényhozó igyekszik a jogi normák gazdasági hatékonyságához hozzájárulni, a szerződés szabadságán és a feleknek biztosított jogokon keresztül.²³ A köztársasági elnöknek szóló, 2016. február 10-i végzést előterjesztő jelentés (2016. február 11., 25. sz. szöveg) viszont két célt húzott alá. Az első a jobbiztonság garantálása annak érdekében, hogy a törvényt „olvashatóbbá és hozzáférhetőbbé tegyük”. Ennek érdekében a Kódex cikkelyeit modernebb, a laikusok számára érthetőbb stílusban írták át. A homályosnak ítélt fogalmakat elhagyták, az időközben kialakult joggyakorlatot beépítették a kódexbe. A szövegek megfogalmazását módosították, nem pedig a törvény lényegét. A második cél, hogy „politikailag, kulturálisan és gazdaságilag megerősítse a francia jog vonzerejét” (jelentés 2. o.). Ezt a vágyat tükrözi a gyakorlat által kidolgozott mechanizmusok kódexbe foglalása, illetve bizonyos szabályok megalkotása, beleértve például a szerződés felülvizsgálati lehetőségének bevezetését előre nem látható körülmények esetén.²⁴ A francia köztársasági elnök a *beszámolójában* utalt arra, hogy a francia jog példamutató voltát növelni kell, valamint arra, hogy szükség van a gyengébb szerződő fél szerepének és helyzetének a megerősítésére.²⁵ A beszámoló utal arra is, hogy a reformnak három célja volt: egyrészt elvégezze a szükséges módosításokat a hatályos jogon, az esetjogban történt változásokat törvényi szintre emelje, és doktrinális vagy rendszerbeli előírásokat honosítson meg (amelyeknek azonban nem lesz nagy hatása a joggyakorlatra). A szerződési jog modernizációja *affairisation* keretében ment végbe, ami azt jelenti, hogy a szerződéses viszony gazdasági vetülete nyilvánul meg elsősorban.²⁶ A módosítás a bírók szerepét is erősíteni kívánta, hogy a társadalmi igazságot jobban tudják képviselni. Ezért a reform a jóhiszeműséget, a szerződési hűséget és a szerződési egyenlőséget fel akarta használni a társadalmi igazságosság elérésére.²⁷

1.4. A Code civil reformjának kritikája

A reform nyomán a francia kódex inkább dogmatikussá vált. Smits-Calomne úgy gondolja, hogy az előírások bizonyos értelemben régimódiak, például a szerződési szabadság alanya a közrendnek [CC új 1102 (2) cikkelye, 1. lent], de például a reform-tervezettől eltérően az új rendelkezések nem nevesítik az alapvető jogok hatását a magánszemélyek közötti jogviszonyokban. Pedig ez az a terület, ahol – szerinte – érdekes fejlemények zajlottak le az utóbbi időben, és a bíróságoknak szükségük lenne útmutatásra.²⁸ Monéger úgy véli, hogy az új kódex megítélése relatív. Egyrésztől, azok, akik támogatják a jog nagyobb kiegyensúlyozottságát, kifejezték az elégedettségüket, a másik tá-

²³ Mustapha MEKKI: Les incidences de la réforme du droit des obligations sur le droit des sociétés: rupture ou continuité ? Le contrat. *Revue des sociétés*, 2016/septembre, 484.

²⁴ Stéphanie PORCHY-SIMON,; *Les obligations*. Párizs, Dalloz, 2016. 3., 38.

²⁵ Rapport au Président de la République relatif à l’ordonnance no 2016-131, JUSC1522466P. *Journal Officiel*, 11 February 2016.

²⁶ MALLET-BRICOUT i. m. 467.

²⁷ ASFAR-CAZENAVE i. m. 728–729.

²⁸ SMITS-CALOMME i. m. 10.

bor azonban, akik nem elégedettek a fejleményekkel, azok egy kis tartózkodással kezelik az újdonságokat.²⁹ A kódex megítélését befolyásolja, hogy mennyire vonzó a használata. A Code civil kezdetben számos törvényhozás mintájául szolgált, kulturális és politikai okokból, de az idő múlásával elveszítette befolyását. A reform célja, hogy visszaállítsa a törvény nemzetközi modell-értékét. A globalizációval együtt verseny alakult ki a jogok között: a nemzetközi kereskedelemben a magánszereplők a számukra leghatékonyabb rendszert keresik. A Code civil választása gazdasági előnnyel is járhat számukra. Ezért a reform a francia jog nemzetközi megítélésének javítását is célozza.³⁰

2. Szerződésjogi alapelvek a Code civilben

Asfar-Cazenave hangsúlyozza, hogy az alapelvek kapcsán, amelyek úgy is felfoghatók, mint a francia szerződési jog alappillérei, egyensúlyozás érzékelhető a szerződéses igazságosság és az akarat autonómiája között. Az alapelvek alkalmasak arra is, hogy a francia bíróknak segítséget nyújtsanak a szerződések értelmezéshez.³¹ A Code civil eredetileg a szerződés jogi rendszerét néhány fő elv köré szervezi. A jog elsődleges forrása, mivel tiszteletben tartja az egyének szabadságát, a szerződés, ami lehetővé teszi, hogy egyénileg a legtisztességesebb és társadalmilag leghasznosabb kapcsolatokat alakítsák ki (gazdasági liberalizmus tézisei).³²

2.1. Szerződésjogi alapelvek a régi Code civilben

A régi Code civil 1134. cikkelyében találhattuk meg a szerződésekre vonatkozó legfontosabb alapelveket:

1134. cikkely

A törvényesen kötött megállapodások azon felek között, akik létrehozták őket, *törvényerővel bírnak*.

Ezeket csak kölcsönös egyetértéssel, vagy a törvény által megengedett okok miatt lehet visszavonni.

A megállapodásokat jóhiszeműen kell végrehajtani.³³

A 1134. cikkelyben meghatározott azon elvárás, hogy a szerződéseket jóhiszeműen kell teljesíteni, lehetőséget adott arra, hogy valamilyen külső (bírószági) kontrollt lehessen gyakorolni a szerződés tartalma felett³⁴ (bár ez a gondolat csak a 20. században

²⁹ Joël MONÉGER: Réforme du droit des contrats et droit des baux commerciaux. *RTDcom* 2016/3. 2.

³⁰ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE–CHÉNÉDÉ i. m. 77.

³¹ ASFAR–CAZENAVE i. m. 729.

³² TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE i. m. 30.

³³ Article 1134

Les conventions légalement formées tiennent lieu de loi à ceux qui les ont faites.

Elles ne peuvent être révoquées que de leur consentement mutuel, ou pour les causes que la loi autorise. Elles doivent être exécutées de bonne foi.

³⁴ Raymond YOUNGS: *English, French & German Comparative Law*. Abingdon, Routledge, 2014. 648.

nyert teljesen teret). A cikkely 3. bekezdése kifejezte, hogy a szerződéseket a jóhiszeműségnek megfelelően kell teljesíteni. Fontos megjegyezni, hogy a fenti cikkelyben a kánonjog hatását is meg lehet találni (adott szó szükséges tisztelete): a szerződési akaratot magasabb erkölcsi követelményeknek kell alárendelni.³⁵ Az akarat autonómiájának elmélete három, egymással szorosan összefüggő elv meghirdetéséhez vezet: a felek szabadon köthetnek szerződést vagy nem szerződnek – ez a szerződési szabadság; ha úgy döntenek, hogy kötelezik magukat, kötelesek tiszteletben tartani kötelezettségvállalásukat – ez a szerződés kötelező ereje; illetve ez csak azokat a személyeket kötik, akik szándékosan kötelezték magukat – ez a szerződés relatív hatása.³⁶

1135. cikkely

A megállapodásokat nemcsak azok a szabályok kötik, amikben (a felek) meggyeztek, hanem mindazon előírások is, amelyeket az *équité* (méltányosság), gyakorlat vagy jog kötelezettségként ír elő a megállapodás természete szerint.³⁷

2.2. Szerződésjogi alapelvek az új Code civilben

A 2016. évi Code civilt módosító *Ordonnance* által bevezetett változások egyike, hogy a francia jogalkotó pontosabban rendszerezte a kötelmi/szerződési jogra vonatkozó normákat és logikusabb rendben építette fel az új könyvet. A szerződésjogi részt az új 1100. szakasszal indítja a francia jogalkotó, amely a kötelmeket határozza meg. Az 1101. szakasz a szerződés új definícióját tartalmazza.

Az ezt követő szakaszokban (1102–1104.) a szerződés legfontosabb alapelveit jeleníti meg az új törvénykönyv, amelyeket a régi változat fent idézett 1134. cikkelye tartalmazott. A szerződés szabadságát az 1102. cikkelyben, a kötelező erőt az új 1103. cikkely és a jóhiszeműség alapelvét (észszerűség és tisztesség) az új 1104. cikkely határozza meg. Ez utóbbi alapelv szintén kiterjed a tárgyalásokra és a szerződés megkötésére. Szükséges megemlítenünk azt az alapelvet is, hogy a szerződéseknek nincs meghatározott formai előírása, amelyet az új 1172. cikkelyben lehet megtalálni.³⁸

3. A szerződés szabadságának alapelve

3.1. A szerződés szabadsága alapelvének beépítése a Code civilben

A szerződés szabadságának alapelve a Code civil új 1102. cikkelyében található:

³⁵ PORCHY-SIMON i. m. 32.

³⁶ TERRÉ-SIMLER-LEQUETTE i. m. 32.

³⁷ Article 1135

Les conventions obligent non seulement à ce qui y est exprimé, mais encore à toutes les suites que l'équité, l'usage ou la loi donnent à l'obligation d'après sa nature.

³⁸ Jan M. SMITS – Caroline CALOMME: The Reform of the French Law of Obligations: Les jeux sont faits. *Maastricht European Private Law Institute Working Paper*, No. 2016/05. 10.

Mindenki szabadon döntheti el, hogy szerződik vagy sem, szabadon választhatja meg a szerződő partnerét és meghatározhatja a szerződés tartalmát és formáját a törvény adta határok között.

A szerződési szabadság nem engedi meg, hogy a közrend szabályait megsértsek.³⁹

A szerződési szabadság (*liberté contractuelle*) általános alapelveként van jelen, amely az akarat autonómiájából (*l'autonomie de la volonté*) származik.⁴⁰ Azzal, hogy a szerződés szabadságának elvét a bevezető rendelkezések elején, közvetlenül a szerződés fogalmának meghatározása után helyezték el, a szerkesztők azt kívánták hangsúlyozni, hogy a francia szerződési jog liberális felfogásban gyökerezik. A piacgazdaság a szabad verseny elvén alapul, amely maga is két nagy szabadság alapján áll. Az egyik a vállalkozási szabadság, a másik pedig a szerződési szabadság, amely a felek által választott szerződések megkötését jelenti. Egyébként az általános szabályok, noha iránymutatást adnak a szerződési jog számára, nem jelentenek magasabb szintű szabályokat, mint a többi norma, sokkal inkább elvekről van szó, amelyek céljai, hogy megkönnyítsék a jog értelmezését, a szerződésre vonatkozó szabályok használatát, és szükség esetén a joghézagok kitöltését is.⁴¹ A felek szerződési szabadsága tulajdonképpen egyetlen akadályba ütközik: a kötelező szabályok köre. Még ezek is kivételesek, mivel a jogalkotó csak annyiban korlátozhatja a felek akaratát, amennyiben ez mások szabadságának megóvásához szükséges. A szerződési szabadság formája, konszenzualizmust feltételez. A szerződéskötéshez elegendő az akaratnyilatkozatok kifejezése. Az akarat többé nem lenne szuverén, ha hatékonyságát egy bizonyos formalizmus tiszteletben tartásának rendelnék alá.⁴² A Code civil 1102. cikkelyében meghatározott szerződési szabadság alapelveként megfelelően mindenki szabadon döntheti el, hogy akar-e szerződést kötni, vagy sem.⁴³ Eldöntheti azt is, hogy kivel akar szerződést kötni, a szerződés tartalmáról, illetve formájáról szintén szabadon dönthet. A klasszikus értelemben a szerződés tárgyalás eredménye volt két feltételezhetően szabad és egyenlő jogokkal bíró fél között, akik felelősek voltak a saját kötelezettségvállalásukért, és az érdekeikért. Ez a feltételezés a felek közötti egyenlőtlenséget figyelmen kívül hagyta.⁴⁴ A szerződési szabadságnak kedvező jogi körülményekben a gazdasági élet szereplői között valódi verseny alakul ki, illetve a kereslet-kínálat törvénye teljes mértékben érvényesül.⁴⁵ A Code civil újdonságai között szerepel, hogy a szerződés kötelező elemeit módosították, és ezek a következők lettek: *consent, capacité, contenu licite et certain* (beleegyezés,

³⁹ Chacun est libre de contracter ou de ne pas contracter, de choisir son cocontractant et de déterminer le contenu et la forme du contrat dans les limites fixées par la loi.

La liberté contractuelle ne permet pas de déroger aux règles qui intéressent l'ordre public.

⁴⁰ Serge GUINCHARD – Thierry DEBARD (ed.): *Lexique des termes juridiques*. Párizs, Dalloz, 2013. 550.

⁴¹ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE–CHÉNÉDÉ i.m. 158.

⁴² TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE i. m. 32

⁴³ Frédérique COHET: *Le contrat*. Grenoble, PUG, 2016. 97.

⁴⁴ Jean-Luc AUBERT – FRANÇOIS Collart DUTILLEUL: *Le contrat – Droit des obligations*. Párizs, Dalloz, 2017. 16.

⁴⁵ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE i. m. 42.

szerződési képesség, törvényes és egyértelmű tartalom). Ezek az elemek szükségesek ahhoz, hogy érvényes szerződés születhessen. Az újonnan bekerült *contenu* (vagyis a szerződés tartalma, amelynek törvényesnek és egyértelműnek kell lennie) az 1102. cikkely kapcsán is megemlítésre került oly módon, hogy a tartalom (korlátok között) szabadon állapítható meg.⁴⁶ Hozzá kell tenni, hogy a magyar jogban is a szerződés szabadsága az elhatározást, partnerválasztást és a tartalmat jelenti leginkább.

Monéger megjegyzi, hogy az 1102. és 1103. cikkelyek megerősítenek olyan szerződéses alapelveket, amelyek már a *Conseil Constitutionnel* (Alkotmánytanács) gyakorlatában is szerepet kaptak. Fontos, hogy ezek az alapelvek a törvényben is meg legyenek említve, mert a szerződési szabadság a jog alapvető karaktere. Bár szerinte a *Code civil*ben szereplő rész címe (*dispositions liminaire* = előzetes rendelkezés) nem szerencsés, jobb lett volna helyette más, nyilvánvalóbb címet adni, például *principes généraux* (általános alapelvek), vagy *principes cardinaux* (fő alapelvek).⁴⁷ Rowan hangsúlyozza, hogy a szerződési szabadság története hosszú múltra nyúlik vissza, ugyanakkor az 1804-es *Code civil*ben nem jelent meg. A *Kódex* új szövege így első alkalommal ismeri el kifejezetten azt (1102. cikkely). Rowan szerint, mivel a szerződés fogalma után helyezték el, ezzel is utaltak az alapelv fontosságára.⁴⁸ Dupichot úgy véli, hogy a nem nevesített szerződések létrehozatalára vonatkozó szabadságot ez a szabályozás nem erősítette meg. Hasznos lenne szerinte, hogy a törvényhozó feltámasztaná a régi *Code civil* 1107. cikkelyét (amely kifejezte, hogy a szerződésekre egyrészt általános szabályok vonatkoznak, másrészt a szerződések fajtájától függően különleges normák). Ez a kitétel szavatolni tudná az egészséges együttműködést a szerződések általános és különös szabályai között.⁴⁹ A szerződés szabadságának elve alapján (új CC 1102. cikkely), illetve a köztársasági elnök által a reformhoz írt indoklás szerint (*Rapport*) azok a rendelkezések, amelyeket formailag nem lehet kötelezőnek tekinteni, természetüket tekintve kiegészítő szabályok.⁵⁰

A szerződési szabadság vezetett el a magánjogban kialakult szerződési rendszerekhez (illetve szerződéstípusokhoz), amelyek gyakran nem is szerepelnek külön nevesítve a *Code civil*ben. A keretszerződéseket (*contrats-cadre*) az *Ordonnance* a szerződések egy meghatározott kategóriájának tekinti (1111. cikkely CC). A szerződési szabadság a szerződéses tárgyalások kapcsán is szerepet kap. A Semmitőszék kifejezte a szerződést megelőző tárgyalások során a felek szabadságát, viszont, ha valamely fél visszaélne a szabadságával, akkor a szerződésen kívüli felelősségi szabályokkal kell szembe néznie.⁵¹ Terré–Simler–Lequette megemlíti, hogy már korábban is foglalkoztak azzal, hogy a beleegyezésnek milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy a szerződés érvényes legyen. Ha a beleegyezés nem szabad és nem megalapozott, ha hibával – té-

⁴⁶ SAVAUX i. m. 22.

⁴⁷ MONÉGER i. m. 6.

⁴⁸ Solène ROWAN: The new French law of contract. *International and Comparative Law Quarterly*, 2017/4. 727.

⁴⁹ Philippe DUPICHOT: Regards (bienveillants) sur le projet de réforme du droit des contrats. *Droit et Patrimoine*, 2015/5. 40.

⁵⁰ MEKKI (2016) i. m.489.

⁵¹ Jérémy ANTIPPAS: Regards comparatistes internes sur la réforme du droit des contrats. Réflexion sur l'identité contractuelle française. *AJDA*, 2016/29. 1622.

vedéssel, csalással, erőszakkal – jött létre, a szerződés érvénytelen lesz. Terré–Simler–Lequette szerint úgy gondolták ennek a gondolatnak a továbbvitelével, hogy a szabad és a felvilágosult akaratok találkozásának elvileg igazságos eredményre kell vezetnie.⁵²

3.2. A szerződés szabadságának korlátai

Az 1102. cikkely (1) bekezdését a Terré-projekt ihlette. A szerződés szabadsága mellett ugyanakkor a szöveg azonnal emlékeztet bennünket, hogy ezen összetevők mindegyikét korlátozhatja a jogalkotó, és ezt a szabadságot a felek „a törvény által meghatározott korlátok között” gyakorolhatják.⁵³ Terré–Simler–Lequette szerint a szerződési szabadság gyakorlása a jogalkotó által meghatározott keretek között történik. Így viszont az egyéni akaratok szabad játékára alapozott tér tovább növekedhet vagy csökkenhet aszerint, hogy mit tart jónak azon érdekek szempontjából a jogalkotó, amelyekért felelős.⁵⁴

A szerződés megkötésének szabadsága ugyanakkor nem korlátlan, mert a szerződésnek tisztelnie kell a közrendet (*l'ordre public*, 1102. cikkely), azt nem sértheti meg sem a feltételeivel, sem pedig a céljával.⁵⁵ A jogalkotó bevezette a közrend szabályának alkalmazását a Code civilben. A jóhiszeműség mellett az 1112-1 cikkelyben kinyilvánított általános tájékoztatási kötelezettségre kell alkalmazni azt.⁵⁶ Ugyanakkor nemcsak azoknál a szabályoknál kell figyelembe venni a közrendet, ahol kifejezetten ilyen utalás létezik a szövegben, hanem a kifejezett közrend mellett létezik egy ‘virtuális közrend’ is, amely kapcsán a bíróra van bízva annak meghatározása.⁵⁷ A szerződési szabadság továbbá nem sértheti az alapvető jogokat és szabadságokat sem.⁵⁸ Savaux szerint a szerződési szabadság korlátai elsősorban a közrend, valamint az alkotmányos jogok.⁵⁹

Mekki úgy gondolja, hogy a közrend morális dimenziót is jelenthet, de hozzáteszi azt, hogy a morálra való hivatkozást több helyen a kódexben kihagyták, ez pedig azt is jelentheti, hogy a francia szerződési jogban a morálnak egyre kevesebb szerep jut.⁶⁰ Smits–Calomne is megjegyzi, hogy a francia kódex ellentétben azzal a civil tradícióval, amely majdnem a legtöbb európai kódexben megtalálható, már nem hivatkozik a jó erkölcsökre, mint az érvénytelenség egy okára. Mostantól kezdve csak akkor releváns a jó erkölcsök megsértése, ha az ugyanakkor a *public policy* (közrend) megsértését is jelenti. Ez viszont Smits–Calomne szerint nem jelent lényegi különbséget.⁶¹ Meg

⁵² TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE i. m. 34.

⁵³ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE–CHÉNÉDÉ i. m. 159

⁵⁴ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE i. m. 35.

⁵⁵ GUINCHARD–DEBARD i. m. 512.

⁵⁶ VALAIS i. m. 230.

⁵⁷ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE–CHÉNÉDÉ i. m. 160.

⁵⁸ Bénédicte FAUVARQUE-COSSON: Towards an important reform of the French Civil Code. *Montesquieu Law Review*, 2015/3. 5.

⁵⁹ Éric SAVAUX: Le contenu du contrat. *La semaine juridique édition generale supplément au n°21 2015/21*. 22.

⁶⁰ Mustapha MEKKI: The General Principles of Contract Law in the “Ordonnance” on the Reform of Contract Law. *Louisiana Law Review*, vol. 76., no 4. (2017) 1205.

⁶¹ SMITS–CALOMME i. m. 7.

kell azt is jegyezni, hogy az állami beavatkozás olykor erősen rányomja a bélyegét a szerződés megkötésének vagy a szerződő partner kiválasztásának szabadságára. Előfordulhat, hogy az egyénnek egy meghatározott személlyel kell szerződést kötnie. Ez a helyzet például az olyan ingatlan tulajdonosával kapcsolatosan, akivel szemben harmadik személynek (pl. bérlő) törvény által elismert elővásárlási joga van. Ha úgy dönt, hogy eladja, szándékát be kell jelentenie a jog jogosultjának, akinek a jogszabályban meghatározott időn belül lehetősége van a telek megvásárlására.⁶²

4. A szerződés kötelező erejének alapelve

A francia jogban a szerződéses kötelezettség alapja az *akarat autonómiája* (*autonomie de la volonté*). A magánjogban a szerződés fogalma szubjektív, egyedül az egyén akaratára az, ami kötelez. A francia jogászoknak csak az egyén belső, szubjektív szándéka, a *volonté psychologique* számít. Ez az autonómia kifejezésének központi létét jelenti, amely önkéntes jogi kötelezettségek megalapozására szolgál, és a 19. századi gazdasági és filozófiai individualizmus termékének számít.⁶³ A 19. század végétől az „akarat autonómiája” kifejezést használták, ami azt jelzi, és az értelme alapvetően mutatja, hogy az egyének akaratukkal hozhatják létre maguknak a saját törvényeiket.⁶⁴ A kötelező erő nem az ígéretből fakad, hanem abból az értékből, amelyet a törvény az ígéretnek tulajdonít. Ez az érték egy külső normából ered, amely egyedül rendelkezik a megfelelő eszközzel az ígéret teljesítésének biztosítására. A szerződés tehát csak akkor hoz létre igazán kötelezettséget, ha azt olyan jogrend támasztja alá, ami adott esetben kölcsönad a hitelezőnek abból az erőből egy részt, amelyből a monopóliuma származik. Amint látjuk, a szerződés kötelező ereje nem olyan valóság, ami minden jogrendtől függetlenül létezne és érvényesülne. Utóbbi segítsége nélkül a szerződés pusztán erkölcsi vállalás marad, ami nem semmi, de nem is elég egy ígéretet tevő kényszerre.⁶⁵

4.1. A szerződés kötelező erejének történeti kérdései

Az 1804-es *Code civil* legfontosabb sarokköve az egyén (polgár) autonómiájának az elve volt, amely tükrözte a kor gondolkodásmódját. A régi *Code civil* 1134. cikkelye szerint a törvényesen kötött megállapodások törvényerejűek azon felek között, akik létrehozták őket. Ez a szerződéseket arra a szintre emelte a kötelezőséget illetően, ahol a demokratikusan elfogadott törvények találhatóak. Azonban ezen alapelv alól is volt/van kivétel, amikor a szerződés tisztességtelennek vagy tiltottnak minősülő feltételt

⁶² TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE i.m. 41.

⁶³ Catherine VALCKE: Comparative Law as Comparative Jurisprudence – Objectivity and Subjectivity in the English, French, and German Law of Contractual Mistake. (2005. május) *Special Workshop on Ethics, Economics and the Law at the XXII World Congress of Philosophy of Law and Social Philosophy*, 2005. május.

⁶⁴ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE i. m. 30.

⁶⁵ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE i. m. 33.

tartalmaz.⁶⁶ Semmi sem kötelezi a feleket szerződés kötésre. De ha ezt megtették, kötelesek tiszteletben tartani kötelezettségvállalásaikat. Amiben megállapodtak, az kötelező rájuk nézve anélkül, hogy bármilyen norma megerősítésére lenne szükség. Az akaratok megegyezése önmagában is létrehozza a kötelezettségeket. Ebből következik az, hogy egyetlen fél sem szabadulhat saját akaratából anélkül, hogy felelőssége nem merülne fel. Egyedül a kölcsönös beleegyezés jelenthet szabadulást. A feleknek pedig természetesen hűségesen kell teljesíteniük a szerződésből eredő kötelezettségeiket.⁶⁷

A szerződések kötelező erejével kapcsolatban az esetjogból a Canal de Craponne (1876) ügyet kell kiemelni, amelynek lényege az volt, hogy egy hosszú időn (több mint háromszáz éven) át fennálló öntözési szerződésben az eredetileg kialakított vételár elvesztette az értékét, ezért a szolgáltató eredménytelen tárgyalások után a bírósághoz fordult, hogy az a szolgáltatás díját felemelje. Több éves pereskedés után a Semmítőszék határozata azt mondta ki, hogy „nem tartozik a bíróságokra, hogy valamilyen méltányosságot, amely a döntésben megjelenhet, vegyenek számításba az időktől és körülményektől függően, hogy megváltoztassák a felek megegyezését és új kikötéssel helyettesítsék azt, amiben a felek szabadon megegyeztek”. A bíróság úgy találta, hogy a Code civil 1134. cikkelyét kell alkalmazni, amely a szerződés kötelező erejének az elvét írja elő. Ez nem azt jelenti, hogy a francia jog érzéketlen lett volna arra az igényre, hogy bizonyos drámai változások után a szerződéseket módosítsák, de a bíróságok úgy ítélték meg, hogy ez a lehetőség a demokratikusan megválasztott jogalkotónak áll rendelkezésére. Smits utal arra, hogy mind az első, mind a második világháború után törvények jelentek meg, amelyek a bíróságoknak lehetőséget biztosítottak arra, hogy a háború előtt kötött szerződéseket módosítsák, ha valamely fél részére jelentős nehézséget okozott volna a teljesítésük. Sőt, a Canal de Craponne döntés után azzal is érveltek, hogy a bíróságoknak mégis meg volna a lehetőségük, hogy egy szerződést megváltoztassanak, vagy megszüntessenek, ha a létrehozatalukat követően valamilyen, a szerződésre nézve releváns esemény következne be.⁶⁸

4.2. A szerződés kötelező erejének alapelve az új Code civilben

A szerződés kötelező erejének elve kiemelt helyet kapott a Code civil új változatában. Az új 1103. szakaszban majdnem szó szerint megismételték a régi kódex 1134. szakaszának (1) bekezdését, amely azt fejezi ki, hogy a jogilag megfelelően kidolgozott megállapodásoknak törvényerejük van a felek között. Ez azt is jelenti, hogy a szerződéseknek joghatásuk van, és a *pacta sunt servanda* elvének megfelelően a felek kötelesek teljesíteni azt, amit ígértek.⁶⁹ A szöveg tehát szinte megismétli a törvény korábbi változatát, amit a Code civil írói kölcsönöztek Domattól. A szerződés kötelező ereje nem közvetlenül az ígéretből fakad, hanem abból a sajátosságából, amelyet a törvény az ígéretnek tulajdonít, amikor azt törvényesen tették meg.⁷⁰

⁶⁶ Jan M. SMITS: *Contract Law a comparative introduction*. Cheltenham, Edward Elgar, 11.

⁶⁷ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE i.m. 32.

⁶⁸ SMITS i. m. 202–203.

⁶⁹ ROWAN i. m. 813.

⁷⁰ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE–CHÉNÉDÉ i. m. 127

1103. cikkely

A törvényesen kötött szerződések törvényerővel bírnak azok között, akik létrehozták őket.⁷¹

Aubert-Dutilleul szerint azonban a kötelező erő alapelve egy kétértelmű alapelv lett. A régi CC 1134. cikkelyéből való a szöveg legnagyobb része, de abban a szakaszban még konvenciókról (*conventions*) beszélt a jogalkotó. A kétértelműség abból fakad szerinte, hogy az új szövegben a konvenciók helyett a szerződés kifejezés szerepel, valamint a 2016-os reform ügyetlenül keverte az erőt és a hatást (*force – effet*).⁷² Ennek magyarázatául szolgálhat az a változás, hogy a régi Code civil 1134. szakaszait külön cikkelyekbe szedték szét az új szövegben (1103 és 1104. szakaszok). Az új változatban az 1193–1195. szakaszokat tartalmazó alszekció címe *kötelező erő (force obligatoire)* lett, ennek alapján François szerint azt lehetne várni, hogy olyan normák szerepelnek itt, mint például a szerződés kötelező erejének elve, illetve a jóhiszeműség követelménye. De az alszekcióban viszont nem maradt más, mint a régi 1134. paragrafus második fordulata, amely a szerződés felbontását közös akarattal – kölcsönös megegyezéssel (*mutuus dissensus*) teszi lehetővé (új változat 1193. cikkely). Az 1194. cikkely a régi 1135. cikkely szövege. Az 1195. cikkelyben kap szerepet az *imprévision*, amely lehetőséget ad arra, hogy a szerződést felülvizsgálják akkor, ha olyan előre nem látható eseménynek merülnek fel, amelyek a szerződés megkötésekor még nem voltak várhatóak.⁷³ Az 1196–1198. cikkelyek a szerződés tulajdonjog-átruházó *hatásáról* szólnak (*effet translatif*), és összefoglalják a joggyakorlat által elért eredményeket. Egy elméleti változást emel ki François: a tulajdonjog átruházása már nem úgy van meghatározva, mint az adás egyik kötelezettsége, hanem mint a szerződés jogi *hatása*. Úgy is mondhatnánk, hogy egy olyan hatás, amelyet a törvény a szerződéshez csatol.⁷⁴

A szerződés kötelező erejét a felek szuverén akaratából szerzi, amely kapcsán elegendő a konszenzualizmus alapelve szerint, hogy a megegyezés létrejőjön a partnerek között. Az akarat kötelező erejéből az is következik, hogy a szerződés egyoldalúan szabadon megváltoztatható a felek között. Lényeges elem, hogy amennyiben a bíró szembeül a szerződés értelmezése során egy problémával, akkor a felek együttes szándékát kell keresnie, különösen akkor, ha egy világos és precíz feltétellel szemben értelmeznie a szerződést, illetve változtatná azt meg.⁷⁵

⁷¹ Les contrats légalement formés tiennent lieu de loi à ceux qui les ont faits.

⁷² AUBERT–DUTILLEUL i. m. 20.

⁷³ Clément FRANÇOIS: Présentation des articles 1193 à 1995 de la nouvelle sous-section 1 'Force obligatoire' 2016/06/29 *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris I.* <https://tinyurl.com/56a3ndej>

⁷⁴ Clément FRANÇOIS: Présentation des articles 1196 à 1198 de la nouvelle sous-section 2 'Effet translatif' 2016/06/29 *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris I.* <https://tinyurl.com/4zkjuja>

⁷⁵ COHET i. m. 12.

5. A jóhiszemőség alapelve

Érdekes meglátás, hogy a *bonne foi* (jóhiszemőség) és az *équité* (méltányosság) koncepciója ugyan létezik a Code civilben, de a német jóhiszemőséghez hasonló elmélet, illetve annak széles körű alkalmazása nem alakult ki.⁷⁶ Ugyanakkor a német joghoz hasonlóan a francia jogban is lehet orvosolni bizonyos szerződési igazságtalanságokat a jóhiszemőségre való hivatkozással. Ennek az elvnek a kialakításában támaszkodtak a kánonjogi hagyományokra, illetve Domat⁷⁷ munkásságára, valamint a természetjogi irányzatra. A Code civil kidolgozása idejében a jóhiszemőséget úgy kezelték, mint a szerződésjog egyik alapvető fogalmát. A kódex előkészítése során Portalis azt írta: „A jóhiszemőség (elvének) kölcsönösnek és egyenlőnek kell lennie a szerződésekben.” Tallon hivatkozik arra, hogy a régi CC 1135. szakasza, amely szerint „a megegyezéseket nemcsak a szerződéses megállapodások kötelezik, hanem még más elvek, mint az egyenlőség, a gyakorlat vagy a törvény által adott a megállapodás természete szerinti kötelezettségek”, alapkoncepciónak tekinthető. Sőt, a két alapelvet (jóhiszemőség, szerződési egyenlőség) arra is használták, hogy a szerződést kiegészítsék a segítségükkel (kiegészítő értelmezés – *d’interprétation complétive*).

A jóhiszemőség kifejezi azt, hogy a szerződés vagy más kötelelem-keletkeztető tényállás a szerződési *loyauté*-nak (hűség – a szerződés rendelkezéseihez ragaszkodni kell, vö. a magyar együttműködési kötelezettséggel) megfelelően kell, hogy létrehozza és végrehajtsa a jogi aktusokat (régii CC 201., 220., 435., 549., 550., 555., 1134., 2272. és 2274. cikkely). A jóhiszemőség másik fontos rokon jogintézménye a jó erkölcs (*bonnes moeurs*), amely a régi Code civil esetében több helyen (a 900., 1133., 1172. és 1387. cikkelyekben) fedezhető fel⁷⁸ – bár az erre való hivatkozás kezd visszaszorulni az újabb törvénykönyvben. A feleknek jóhiszeműen kell eljárniuk, azaz nemcsak tartózkodniuk kell mindentől, ami a szerződéses ügylet teljesítésének akadályát képezheti, hanem gondoskodniuk kell arról is, hogy a szerződéses ügylet minél teljesebben valósuljon meg.⁷⁹

5.1. A jóhiszemőség alapelvének elhelyezése az új szövegben

Cikkely 1104.

A szerződéseket jóhiszeműen kell tárgyalni, létrehozni és végrehajtani.

Ez az előírás a közrendbe tartozik.⁸⁰

Az 1104. cikkely a jóhiszemőségnek egy általános alapelvével fogalmazza meg, amely vonatkozik mind a szerződés megkötésére (ez új szabály a kódexben), mind pedig a

⁷⁶ YOUNGS i. m. 81.

⁷⁷ Francia jogász (1625–1696), több jelentős munkát írt, pl. *Les Loix civiles dans leur ordre natur*, 1689.

⁷⁸ GUINCHARD–DEBARD i.m. 120.

⁷⁹ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE–CHÉNÉDÉ i. m. 163.

⁸⁰ Article 1104

Les contrats doivent être négociés, formés et exécutés de bonne foi.

Cette disposition est d’ordre public.

szerződés teljesítésére. Fauvarque-Cosson úgy látja, hogy ebben a szabályban észlelhető az európai modellek hatása (PECL, DCFR). Viszont azt is megjegyzi, hogy ez a betoldás nem feltétlenül teljesen új, mert a szerződések létrehozatalára vonatkozó jóhiszeműség fontos szerepet játszik a francia esetjogban. Bár a Code civilben eredetileg nem volt ilyen módon a szerződési jogban rögzítve az alapelv, a reform előkészítő munkáiban szerepet kapott.⁸¹ Ehhez kapcsolódik, hogy a jóhiszeműséget nem definiálják külön, és a közrend normáihoz tartozik.⁸² A CC korábbi 1134. cikkének (3) bekezdése a szerződés jóhiszemű teljesítését írta elő. A joggyakorlat ezt a kötelezettséget már a szerződésjogot megreformáló rendelet előtt kiterjesztette a szerződés megtárgyalására és kialakítására, szankcionálva a tárgyalások visszaélészerű megszakítását és a rosszhiszemű magatartást. Másrészt, bár az ítélkezési gyakorlat különösen az elállási jog gyakorlásával vagy a szerződés felbontásával kapcsolatos visszaélést szankcionálja (Cass. com., 1993. október 5.), a szöveg nem utal kifejezetten a jóhiszeműség követelményére szerződésszegés esetén. A rendelkezés közrendi jellegű, amit a doktrína is régóta elfogadott.⁸³

A korábban említett szerződési szabadság alapelvét a jóhiszeműség bizonyos szempontból mérsékeli, korlátok közé szorítja. Ebben például mutatkozik különbség a jelenlegi kódex és a *projet d'ordonnance*-⁸⁴ között: utóbbi a jóhiszeműséget a szerződési időszakra írta volna csak elő. A francia jog hagyományos értelemben a rosszhiszeműséget egy tényeken alapuló fogalomként kezeli, a jóhiszeműséget pedig annak visszaélészerű módján látja, ami egy jogfogalom.⁸⁵

A jóhiszeműség alapelvét illetően a módosítás egy minimalista megoldást választott. A jóhiszeműség azzal a jelentéssel bír, hogy a szerződést kötőnek becsületos (tisztességes) magatartást kell tanúsítania. Mekki szerint több következtetés is levonható a jóhiszeműség elvéből. Egyrészt a felek kellő tájékozottság birtokában tett nyilatkozata szükséges (ehhez tartozik a szerződést megelőző tájékoztatási kötelezettség szabálya). Továbbá az is szükséges, hogy a felek egy kiegyensúlyozott szerződést hozzanak létre, amelyben nincs tisztességtelen kikötés.⁸⁶ A fenti alapelvek hozzájárulnak az Ordonnance

⁸¹ FAUVARQUE-COSSON (2015) i. m. 5.

⁸² Corinne RENAULT-BRAHINSKY: *Le nouveau droit des contrats*. Issy-les-Moulineaux, Gualino, 2016. 6.

⁸³ Corinne RENAULT-BRAHINSKY: *Droit des obligations. 2019/2020*. Issy-les-Moulineaux Gualino, Lextenso, 2019. 40.

⁸⁴ Ministère de la Justice de la France: *Projet d'ordonnance portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations*, 25 février 2015. <https://tinyurl.com/2apxbhtb> (Projet Chancellerie 2015).

⁸⁵ Thibaut MASSART – Marie CAFFIN-MOI – Edmond SCHLUMBERGER – Matthieu BUCHBERGER – Jean-François HAMELIN – Soror BAHBOUHI – Sébastien DOCQ: Réforme du droit des contrats – Le droit des sociétés et la réforme du droit des contrats – Etude par La réforme du Code civil: Quels enjeux pour nos contrats? *Actes Pratiques et Ingénierie Sociétaire*, 2016/147. http://web.lexisnexis.fr/newsletters/avocats/10_2016/dossier8.pdf 51.

⁸⁶ MEKKI (2017) i. m. 1206.

által alakítani kívánt célokhoz: meg kell találni az egyensúlyt a szerződési igazságosság (*justice contractuelle*) és az akarat autonómiája közt (*autonomie de volonté*).⁸⁷

5.2. A jóhiszeműség alkalmazása

Saintier megemlíti, hogy régi vita van arról, hogy mennyiben lehet a tisztességtelenséget (illetve ennek kapcsán a bírói beavatkozási lehetőséget) és a szerződés szabadságát összeegyeztetni. Egyrészt a régi Code civilben lehet találni olyan szakaszt, amely megengedte a bíróságoknak a szerződésekre való beavatkozást tisztességtelenségre és jóhiszeműsége hivatkozva (1134-3 cikkely). A lehetőség keretek közé volt szorítva a szerződés kötelező volta miatt (1134-1 cikkely),⁸⁸ ami a mostani 2016-os Code civil 1103. szakaszának felel meg.⁸⁹ Érdekes, hogy a jóhiszeműség alapelvéről Portalis még azt gondolta, hogy szükségtelen megemlíteni, de a Semmitűszék komoly figyelmet szentelt neki a gyakorlatában. A Conseil d'État is ugyanúgy világosan hivatkozott a szerződési viszonyokban egy általános lojalításra (*loyauté*), ami kapcsolatban van a szerződési szabadsággal.⁹⁰ A törvény szövegének új változatában a jóhiszeműség alkalmazása szélesebb körű lett: a szerződéseket a jóhiszeműségnek megfelelően kell tárgyalni, létrehozni és teljesíteni. A jóhiszeműségnek ki kell terjednie⁹¹ a szerződéskötés összes fázisára (az előzményekre és a szerződéskötés utániakra is), ezt az igazságszolgáltatás már régóta elismeri (1104. cikkely).⁹² A jóhiszeműséghez ezen kívül több egyedi szabályt is hozzá lehet kötni. Ilyen az 1112. cikkely, amely előírja, hogy a tárgyalásoknak „a jóhiszeműség követelményeinek feltétlenül meg kell felelniük”, az 1112-1. cikkely, amely általános tájékoztatási kötelezettséget ír elő. Az 1161. cikkely megtiltja a képviselőnek (természetes személyek képviseletében eljárva), hogy saját érdekében szerződjön. Az 1164. és 1165. cikkelyek szankcionálják az árrögzítéssel kapcsolatos visszaéléseket. Az 1195. cikkely előírja a szerződés újratárgyalását a körülmények megváltozása esetén. Az 1304-5. cikkely megtiltja az adósnak egy precedens feltétel meghíúsítását.⁹³

Az 1112. szakaszban (általános tájékoztatási kötelezettség) az első bekezdés arra hivatkozik, hogy a szerződéses tárgyalásoknak szabadon kell lefolyniuk, illetve itt is megjelölik, hogy jóhiszeműen kell tárgyalni, a szerződési hűséget (*loyauté*) tisztelni

⁸⁷ *Réforme du droit des obligations un supplément au code civil 2016 à jour de l'ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016*. Paris, Dalloz, 2016. 2.

⁸⁸ Séverine SAINTIER : Loyalty as a tool to combat contractual unfairness: a French perspective. In: Mel Kenny – James Devenney – Lorna Fox O'Mahony (ed.): *Unconscionability in European private financial transactions*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010. 73.; Xavier LAGARDE – David MÉHEUT – Jean-Michel REVERSAC: The Romanistic tradition: application of boilerplate clauses under French law. In: Giudetta CORDERO-MOSS (ed.): *Boilerplate clauses, international commercial contracts and the applicable law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011. 211.

⁸⁹ *Réforme du droit des obligations un supplément au code civil 2016 à jour de l'ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016*. Paris, Dalloz, 2016. 27.

⁹⁰ ANTIPPAS i. m. 1622.

⁹¹ Valérie VALAIS: La réforme du code civil: quels enjeux pour nos contrats? *Dalloz IP/IT*, 2016/5. 231.

⁹² AUBERT–DUTILLEUL i. m. 20.

⁹³ TERRÉ–SIMLER–LEQUETTE–CHÉNÉDÉ i. m. 162

kell. A szerződésről tárgyalóknak szabad akaratukban kell a szerződést megkötni, és a tárgyalások alatt szükséges, hogy aktív és konstruktív magatartást tanúsítsanak. Ez azt is jelenti, hogy ne tegyenek elfogadhatatlan ajánlatokat, amely miatt a tárgyalások meghíusulhatnak, komoly és együttműködő javaslatokat dolgozzanak ki, amelyek kapcsolatban vannak az elképzelt szerződés gazdasági tárgyával és fontosságával.⁹⁴ A jóhiszemőség tehát bizonyos kötelezettségeket ró a szerződő felekre: a szerződési hűség követelményét, amely elsősorban a szerződés megtárgyalásakor és megkötésekor van jelen, de szükségszerű annak teljesítésében és felmondásában is. Másodsorban, amikor a szerződés létrejön, olyan koherens hozzáállást kell tanúsítani, amely lehetővé teszi a partnerének, hogy saját maga határozza meg magatartását. Harmadrészt a szerződés végrehajtása során minden szerződő fél köteles hűségesen teljesíteni kötelezettségeit, hogy a szerződés kifejtsé hasznos hatását.⁹⁵

A jóhiszemőségről a gyakorlat azt tartja, hogy a feleknek etikusan és különösen lojálisan kell viseltetniük (*devoir de loyauté*) egymással szemben, együtt kell működniük (*devoir de coopération*) és a szerződéssel összhangban kell cselekedniük (*devoir de cohérence*). Rowan felhívja arra a figyelmet, hogy a szerződési szabadság alapelvének, a szerződés kötelező erejének és a jóhiszemőségnek a formális elismerése a francia jogot közelebb viszi számos nemzetközi szerződési jogi eszközhöz.⁹⁶

5.3. A jóhiszemőség alkalmazása a gyakorlatban

Tallon úgy véli, hogy a *Code civil* elfogadása utáni időkben a jóhiszemőséget még kevésbé akarták a francia jogászok a szerződésekbe történő beavatkozás céljára felhasználni, mert a felek akarata számított törvénynek. Volt ezen kívül a törvényalkotóban is félelem, hogy a bírók önkényesen fognak a szerződésekbe avatkozni, és így az Ancien Régime továbbra is fennmarad.⁹⁷ Érdekes, hogy a francia bíróságok maguk sem kívántak a szerződések felülvizsgálatának 'terhes' feladatához hozzájárulni, ami például a fent említett 'Canal de Craponne' ítéletben is megnyilvánult. A bíróságok kitartóan erősítették a szerződéses kötelezettség kötelező erejét, illetve a jóhiszemőség követelésének kizárását, egészen 1975. július 9-ig, amikor a törvényalkotó megváltoztatta a régi CC 1152. cikkelyét, hogy lehetőséget adjon a bíróknak a szerződésekbe való beavatkozásra.⁹⁸ A módosítás segítséget nyújtott a szerződésekben szereplő büntető feltételek mérsékléséhez, amelyeket bírói közreműködéssel tudtak megvalósítani (leginkább adásvételi vagy hitelekkel kapcsolatos esetekben volt jelentősége).⁹⁹ A gyakorlatban a hatvanas évektől kezdve a francia jogászok a jóhiszemőséget hivatkozási alappá tették,

⁹⁴ ASFAR-CAZENAVE i. m. 730.

⁹⁵ TERRÉ-SIMLER-LEQUETTE-CHÉNÉDÉ i. m. 164.

⁹⁶ ROWAN i. m. 814.

⁹⁷ Dennis TALLON: *Le concept de bonne foi en droit français du contrat*. (Konferencia-előadás.) Centro di studi e ricerche di diritto comparato e straniero, Róma 1994.
<https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/tallon1.html>

⁹⁸ TALLON i. m.

⁹⁹ Dominique CICONNE: L'article 1152 alinéa 2 nouveau du Code Civil et la révision judiciaire des clauses pénales (Analyse de la Jurisprudence de la Cour de Rennes). *Revue Juridique de l'Ouest* 1979/2. 1–14.

elsősorban a sokkal gyengébb fél védelmezésének gondolatával. 1985-ben a *Cour de cassation* alkalmazta a jóhiszemőség jogelvét.¹⁰⁰

A jóhiszemőség szerződéses szerepe tágabb megközelítésben használható, amely kifejeződik abban is, hogy a felek (illetve a bíróság) a szerződéses rendelkezések minél pontosabb alkalmazását követelik meg, amely akár még káros is lehet az egyik fél számára, mivel a szerződés megkötésekor nem számolt azokkal a jogkövetkezményekkel, amelyek például egy hosszabb távra szóló szerződést kísérhetnek. Vannak olyan esetek, amikor úgy tűnik, hogy a jóhiszemőség elvárása túlságosan megterhelő kötelezettséget jelent, és talán a jogbiztonsággal is szembe megy. A Semmitőszék egyik ítéletében kinyilvánította: ha a bíróság alkalmazza a jóhiszemőség követelményét, és ha úgy is találná, hogy szükséges valamely fél részére hátrányt okoznia, ahhoz nincs joga, hogy szükségtelenül beleavatkozzon a szerződés kapcsán a felek jogaiba és kötelezettségeibe, ha abban azok jogilag helyesen állapodtak meg (10 Cass. Com. 10 jul. 2007).

Asfar-Cazenave megjegyzi azt is, hogy a reform nem használta azt a fordulatot, hogy a felek a szerződés esetleges újratárgyalása során a jóhiszemőség betartásával járjanak el. Az 1195. cikkely nem írja elő a feleknek, hogy tárgyalásokat kezdjenek, hogy a szerződéseiket a megváltozott környezethez adaptálni tudják. Ez mindössze egy lehetőség, és a feleknek megvan arra is a joguk, hogy azt elutasítsák. Az Huard ügyben (1992) a Semmitőszék úgy vélte, hogy az újratárgyalás kötelezettsége fennáll, ha a szerződésben egy előre nem látható nehézség lépne fel. A jogesetben egy üzemanyag-állomás üzemeltetője azért nem tudott versenyképes maradni, mert a hosszú távú szerződés alapján az árat az üzemanyag-szállítója határozta meg. A bíróság úgy vélte, hogy a tárgyalás elutasítása annak részéről, aki a gazdasági körülmények változásából profitált, a jóhiszemőséggel ellentétes. A bírónak lehetősége van számonkérni a szerződésből eredő felelősséget azon a félen, aki a felülvizsgálatot tisztességtelen módon elutasította. Egy ilyen esetben a bíró nem módosíthatja a szerződést közvetlenül, csak felkérheti a feleket a jóhiszemőség kötelezettsége alapján, hogy tárgyalják újra a megállapodást. A szerződés megtárgyalásának kötelezettsége annak érdekében, hogy a szolgáltatások kiegyensúlyozottságát fenn lehessen tartani, az együttműködés alapelveiből fakad, ami pedig a szerződési *loyauté*-hoz kapcsolódik.¹⁰¹ A reform előtt a Semmitőszék nem helyezte súlyt a szerződéses együttműködés elvére általában (amely a jóhiszemőség fogalmán alapul), és megelégedett néhány iránymutatással, amelyek észszerű keretet biztosítottak a rosszhiszemőség elleni szankciókhoz.¹⁰²

¹⁰⁰ TALLON i. m.; Civ. 1, 20 mars 1985: egy biztosítótársaság nem járt el jóhiszeműen, amikor megtagadta egy jármű ellopása miatti kártérítést arra a kifogásra alapozva, hogy a riasztó nem volt jóváhagyva, viszont a biztosítottnak nem adta meg a jóváhagyott típusok listáját, illetve, a biztosított már három éve fizette a társaságnak a biztosítási díjat.

¹⁰¹ ASFAR-CAZENAVE i. m. 735.

¹⁰² PORCHY-SIMON i. m. 212.